

TIMO SUUTARI
Projektipäällikkö
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

KATJA RINNE-KOSKI
Tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Kotiseutututkimus kokemuksellisuutta tavoittamassa

Suomalainen kotiseutuliike ja kotiseututyö ovat rakentuneet kotiseutututkimuksen varaan. 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alkuvuodet olivat kansallisen kotiseutuhäeräämisen aikaa. Häeräämisen taustalla vaikutti joukko aatteellisia virtauksia kuten kansallisuusliike, isänmaallisuus sekä etenkin liberalismi. Kotiseutututkimus kietoutui vahvasti myös kansalaisyhteiskunnan syntyyn. Kotiseutututkimustoimintaa leimasikin alusta asti kehitysmuutos ajatus ihmisen kyvystä kehittää itseään ja ympäröivää ihmisyyhteisöä kohti parempaa. (Stenfors 2007, 30–32, 41–43, 95–96.)

Yhteiskunnallisten aatteellisten virtausten ohella myös teollistuminen ja kaupungistuminen heijastuivat kotiseutututkimuksen esiinnousuun. Teollistuminen ei saanut Suomessa aikaan vastaavanlaista kaupungistumisaaltoa kuin monissa Länsi-Euroopan maissa, mutta maatalouden työvälineiden ja työtapojen nykyaikaistuminen sekä maaseudun elämänmuodon uudistuminen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa lisäsi kiinnostusta säilyttää perinteistä elämäntapaa. Joillain maaseutupaikkakunnilla ryhdyttiin keräämään

vanhaa maanviljelysesineistöä kohottamaan maahenkeä ja ylpeyttä maanviljelystyöstä jo ennen kuin varsinainen kotiseutututkimus saavutti paikkakunnan. Samaan aikaan siirtolaisuus kosketti voimakkaasti maaseutua, ja poisuuttoa pyrittiin hillitsemään vetoamalla kotiseuturakkauten. (Stenfors 2007, 34–39, 185–186.)

Kotiseutututkimus ja kotiseutuliike

Tästä aateilmastosta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta ammensi suomalaisen kotiseutututkimuksen ja järjestäytyneen kotiseutuliikkeen käynnistäjä Robert Boldt (1861–1923), joka perusti Suomen ensimmäisen kotiseutuyhdistyksen vuonna 1894 Lohjalle. Samana vuonna aloitettiin hänen johdolla Lohjan pitäjänkertomusten kokoaminen, mitä voidaan pitää kotiseutututkimuksen kannalta merkittävimpana yksittäisenä hankkeena. Vaikka pitäjänkertomuksilla on pitkä historiallinen kehityskaari alkaen ylioppilaiden 1600–1700-luvuilla kirjoittamista paikalliskuvauksista, nimitys kotiseutututkimus

vakiintui käyttöön vasta 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. (Stenfors 2007, 17, 41–43, 50.)

Kotiseutututkimuksen keskeisenä ajatuksena oli alusta alkaen aktivoida kotiseudustaan innostuneita harrastajia toimimaan tutkijoiden apuna. Harrastajia tarvittiin erityisesti paikallisten aineistojen keräämisessä, mutta heidän toivottiin myös itse osallistuvan tutkimus- ja julkaisu-toimintaan. Kyse oli siis varsin osallistavasta tutkimuksesta. Toiminnan edut olivat moninaiset sekä tieteelle, kansalaisille sekä isänmaalle: kiinnittymällä kotiseutuun voitiin samalla kiintyä isänmaahan. Vaikka kotiseutututkimuksen alkuvuosina syntyikin kiistoja siitä, pitäisikö toiminnan perustana olla ihmisten aktivoiminen vai tieteelliset päämäärät, omaan paikkakuntaan liittyvän aineiston tallettaminen ja paikallisen omanarvontunnon vahvistaminen palvelivat myös yleisempiä kansallisia päämääriä. (Stenfors 2007, 95, 104–105, 187.)

Kotiseutuliikkeen syntyvaiheita tutkineen Piia Stenforsin mukaan ajanjakso 1908–1918 oli kotiseutututkimustoiminnan ja kotiseutuliikkeen laajenemisen ja vakiintumisen aikaa. Kotiseutututkimus lisäsi kannatustaan sekä maallikoiden että tutkijoiden keskuudessa, mikä rohkaisi perustamaan vuonna 1908 Suomen Kotiseutututkimuksen Keskusvaliokunnan. Samalla kotiseutututkimus vakiintui 1900-luvun alkuvuosina niin ylioppilaskuntien kuin nuorisoseurojenkin yhdeksi toimintamuodoksi. Ylioppilasosakunnat olivat aktiivisia kansatieteellisten aineistojen keruussa, ja nuorisoseurojen kotiseututyön erityispiirteeksi puolestaan muotoutui kansallisen kulttuuripohjan korostaminen ja maaseudun kansankulttuurista innoittuva kotiseututyö. (Stenfors 2007, 84–85, 185–186, 198.)

Kotiseutuyhdistys alkoi 1930-luvulla olla maaseudun yhdistystoimintaan kiinteästi kuuluva nimitys. Myös kaupunginosayhdistysten määrä alkoi lisääntyä. Heti sotien jälkeen alkoi suomalaisessa kotiseutuliikkeessä nopean kasvun ja organisatorisen uudelleenjärjestelyn ajanjakso. Eri puolille Suomea perustettiin vuosina 1945–1954 yli 200 kotiseutuseuraa. Uusien kotiseutuseurojen syntymistä edesauttoi valtakunnallisen keskusjärjestön Kotiseutuliiiton perustaminen vuonna 1949.

Useimmiten kotiseututyön liikkeelle panevana voimana oli paikallismuseon toiminnan aloittaminen paikkakunnalla, ja tuona ajanjaksona museotoimintaa sekä paikallisperinteen tallentamista pidettiin kotiseututyön keskeisimpänä sisältönä. (Turunen 2004, 125–126; Stenfors 2007, 276, 286.)

Toinen merkittävä kotiseututyön muoto liittyi jälleenrakentamisen aikana kuntiin muodostettujen kotiseutulautakuntien toimintaan. Kotiseutulautakunnat rakensivat suunnitelmallisesti identiteettisisältöjä kuntarajojen mukaisiksi: Laadittiin innokkaasti kunnanvaakunoita, tehtiin kuntaelokuvia ja perustettiin paikallismuseoita. Kansakoulun kotiseutuopetuskin pyrittiin mukautamaan kuntarajoihin. (Turunen 2004, 100–104.)

Kotiseututyö kohtasi kritiikkiä 1950- ja 1960-luvuilla, mikä sai kotiseutuaktiivit kääntämään katsetta entistä enemmän tulevaisuuteen. Alettiin ajaa laaja-alaisen kotiseututyön mallia, jossa huomioitaisiin luontoon, ympäristöön sekä yhdyskunta- ja aluesuunnitteluun liittyvät asiat. Havaittiin myös, että suunnittelijat tarvitsevat suunnittelun tueksi tietoa paikkakunnan menneisyydestä. Uuden ajattelutavan mukaisesti kotiseututyön tärkeimmiksi tehtäväalueiksi muodostuivat asuinympäristöjen suunnitteluun ja kotiseudun viihtyvyyteen sekä luonnon ja rakennetun ympäristön hoitoon ja suojelemiseen liittyvät toimet. Myös matkailuala ja kotiseututyö kytkeytyivät entistä tiiviimmin toisiinsa. (Turunen 2004, 183–185, 273–274, 413.)

Uusien linjausten hakeminen ilmeni myös osakuntien kotiseututyössä. 1950-luvulla käytiin keskustelua siitä, että kotiseutututkimus keskittyi liiaksi historialliseen sekä kansatieteellisen ja kielitieteellisen näkökulmaan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen jäädessä paitsioon. Tutkimusta haluttiin myös tuoda maaseudun kansankulttuurin parista ja kohdistaa entistä enemmän kaupunkeihin, kauppaloihin ja teollisuusyhdyskuntiin. Samalla osakuntien tekemiltä kotiseutututkimukselta alettiin vaatia entistä tiukempaa tieteellisyttä ja hyödynnettävyyttä aluesuunnittelun pohjamateriaalina. Käytyjen keskustelujen seurauksena kotiseutututkimuksen aihepiiriä päädyttiin laajentamaan useille tieteenaloille.

1960-luvulla ylioppilaiden tekemä kotiseuduntutkimus olikin tutkimusilmioiden osalta huomattavan monipuolista ja runsasta. (Turunen 2004, 229–235.)

Maaseudun näkökulmasta erityisen merkittävä kotiseutututkimuksen haara oli 1970-luvulla käynnistynyt kylätutkimus ja siitä versonut kylätoimintaliike. Kylätutkimuksen ja kylätoiminnan taustalla ovat vaikuttaneet maaseutusiologinen sekä etenkin aluetieteellinen tutkimus, joka rakentui paikallisen omaehtoisuuden käsitteistön varaan. (Hautamäki 1989; Uusitalo 1998, 24–26; Turunen 2004, 387–395.)

Vuosituhanneen vaihteessa kotiseutututkimuksen kentälle on noussut paikallisidentiteettiä ja kuntasamastumista koskevia teemoja. Sosiaalisen yhteisönmuodostuksen monitasoista olemusta pohtiessaan kuntatutkijat ovat tulleet varsin lähelle kotiseudun ilmiökokonaisuutta, vaikka kotiseudun käsite ei ole näissä tutkimuksissa ollutkaan juuri esillä. Silti myös kotiseudun käsitteen varaan rakentuneita tutkimusesimerkkejä löytyy, kuten muun muassa Tampereen yliopiston Virtain kulttuuritutkimusaseman toteuttama Kotiseutu-projekti, jossa selvitettiin paikallisen identiteetin, kulttuurijuuriin, luontosuhteiden sekä kotiseututyöhön liittyvien perinteiden, yhteisöllisyyden ja aktiivisen yhteistoiminnan merkitystä (Rönholm & Pylsy 2000). Minna Mäkinen (2009) on puolestaan lähestynyt Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin liitosta paikallisuuden, kuntasamastumisen ja kotiseudun tulo-kulmista.

Suomalaisen kotiseutututkimuksen alkuvaiheista alkaen toiminnassa on painottunut ajatus laajojen kansalaispiirien mahdollisuudesta osallistua tutkimustoimintaan. 2000-luvun kotiseututyö on sosiaalisesti sävyttynyttä kansalaistointia, jonka päämääränä on kotiseudun kaikinpuolinen kehittäminen. Erityisesti korostuu kotiseutuseuran rooli oman toimialueensa asukkaiden sitoutumattomana ja kaikille avoimena kansalaisjärjestönä, joka pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan alueen kehittämiseen yhteistyössä muiden toimijoiden kuten kunnallishallinnon kanssa. (Turunen 2004, 413–415.)

Kotiseutututkimus tarjoaa asukasosallistumisen

välineitä ja mahdollisuuksia vaikuttaa tärkeäksi koettujen paikkojen kehitykseen. Kotiseutututkimuksen kannustimena oli Robert Boldtin mukaan lämmin ja syvä tunne kotiseutua kohtaan eli sanalla sanoen kotiseuturakkaus (Stenfors 2007, 48). Yhteisöjen kehittämisen kannalta omaan alueeseensa sitoutuneet ihmiset ovat edelleen se voimavara, joka tulee tunnistaa ja jonka varaan nykypäivänkin kotiseutututkimus ja kotiseututyö rakentuvat.

Kotiseutu aineistoina ja tutkimuskohteina

Järjestäytyneen kotiseututyön alkua leimasi tiedollinen ja tutkimuksellinen näkökulma. Se ilmeni monenlaisten aineistojen kokoamisena: kannustettiin keräämään kansanrunoja ja sävelmiä, perustamaan museoitu, luomaan kokoelmia ja aineistoja. Vaadittiin kaikinpuolista kansanperinteen pelastamista säilytettäväksi tuleville polville. Nykyisin vastaavaa kansanelämän kuvausta ovat esimerkiksi yksityishenkilöiden kirjoittamat muistelmat, elämäkerrat ja kotiseutukuvaukset. Samoin erilaiset kuvakalenterit, kulttuuri- ja kotiseutuireitit ja niiden esitteet sekä mobiiliversioiksi kootut tiiviit tietopakettit kotiseudun tärkeimmistä kulttuurikohteista voidaan katsoa kotiseutuaineistoiksi. Myös erilaiset kulttuuriympäristöohjelmat, rakennuskantaselvitykset ja muut vastaavat jonkin alueen ympäristön perinnettä tarkastelevat asiakirjat voidaan laskea niiden joukkoon. Kotiseutuaineistoa ovat myös erilaiset pitäjien joululehdet ja lukemistot sekä nykyään myös yhä enemmän yleistyvät Facebook-sivut, Wiki-sivustot ja muut sähköiset sovellukset, joissa kootaan yhteen alueen kohteita, tapahtumia, muistelmia ja niin edelleen. Kotiseutukirjallisuutta tuotetaan lisäksi paikallislehdissä, joissa kerrotaan paikallisista asioista ja tapahtumista. Sukukirjat, kyläkirjat tai kaupunginosajulkaisut ovat esimerkkejä kotiseutukirjallisuudesta. Kuntakirjat ja matkailuesitteet esittelevät niin ikään kotiseutua, joskin korostetun positiivisessa valossa. Kotiseutukirjallisuutta löytyy myös kertomakirjallisuudesta: esimerkiksi Kalle Päätalon omaelämäkerralliset kirjat luovat eläviä kuvia menneen ajan elämästä maaseudulla, ja

Kotiseutukeskustelijoita maastokäynnillä Kuortaneen Länsirannalla kesällä 2013. Kuva: Ilona Heikkinen.

Ilkka Remeksen Vares-dekkarit rakentavat kuvaa nykyajan Turusta. (Saressalo 2015.)

Kotiseutututkimuksen foorumina sekä yhdysiteenä tutkijoiden ja kotiseutuharrastajien välillä on toiminut vuonna 1909 ilmestymisensä aloittanut lehti *Kotiseutu*. Lehden sisällölliset painotukset ovat vaihdelleet ja mukautuneet kunkin ajan kotiseutututkimuksen ja kotiseututyön tarpeisiin. Samalla myös julkaisija ja levikki ovat vaihdelleet. Vuonna 1994 *Kotiseutu* yhdistyi muutaman muun suomalaisen lehden kanssa, ja syntyi uusi kulttuurilehti *Hiidenkivi*. (Laaksonen 2013.) *Hiidenkiven* kustantaminen kuitenkin päättyi 2012, minkä jälkeen nykytuotoisen kotiseutututkimuksen julkaisukanavana on toiminut vuodesta 2013 eteenpäin vuosikirjana ilmestynyt *Kotiseutu*.

Kotiseutututkimusta ei voi opiskella itsenäisenä oppiaineena, mutta se on epäsuorasti kietoutunut useaan eri oppialaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kansatiede, historia, arkeologia, kielentutkimus, sosiaali- ja taloushistoria sekä matkailuopinnot. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen oppinnäyte-

töissä kotiseutua on lähestytty hyvinkin vaihtelevista näkökulmista: kotiseutu tuo aineksia esimerkiksi esinemuistojen tutkimiseen (Leskinen 2004), maaltamuuton tarkasteluun (Mikkanen 2003), maahanmuuttajien kotoutumiseen (Packalén 2013), maaseudun yhdyskuntasuunnitteluun (Välimäki 2014) tai esimerkiksi kulttuuripalveluiden kehittämiseen ja yhteisöllisyyden edistämiseen (Laurila 2009).

Siinä missä kotiseudun käsitettä leimasi pitkään pysyvyys ja säilyttäminen, nykyään kotiseutua kuvaa aktiivisuus ja kokemuseräisyys. Uudemmissa kotiseutua käsittelevissä tutkimuksissa ajatuksena on paikallisuuden ja paikkatunteen syntyminen toiminnallisesti ja kokemuksellisesti. Sen vuoksi kotiseudun käsite yhdistyy luontevasti myös alueiden kehittämiseen ja paikalliseen aloitteellisuuteen. Tässä katsannossa etnologinen tai kansatieteellinen paikallisuustutkimus on vähitellen irrottautunut paikallisyhteisöstä ja alkanut tarkastella paikallisuuden, kotiseututunteiden ja yhteisöllisyyden välisiä suhteita. Muutoksen taustalla piilee tarve kuvata entistä paremmin yhteiskunnan

muutosprosessien mukanaan tuomia paikallisuuden variaatioita, kuten monipaikkaisuutta ja paikattomuutta. Etnologinen paikallisuustutkimus onkin viime vuosikymmeninä puretunut entistä tarkemmin tilan, alueen ja paikan käsitteisiin ja tässä mielessä lähentynyt humanistisen maantieteen ja kulttuurimaantieteen käsitteellistyksiä (ks. Mäkinen 2009, 20–21, 127). Maantieteilijä Anssi Paasi (1986, 224) katsookin, että kotiseutu on paikallisuuden ytimeen kuuluva käsite.

Kokemuksellinen kotiseutu ja kotiseutus suunnittelu

Tässä katsausartikkelissa tarkastelemme tuoreena kotiseutututkimuksen esimerkinä Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa aloitettua kotiseutututkimuksen suuntaa, joka on nimetty kotiseutus suunnitteluksi. Kyseessä on kotiseutukuvien ja kotiseutuidentiteettien kartoittamiseksi kehitetty tutkimusmetodologia, jonka teoreettisena perustana on ajatus, että jokaisella ihmisellä on oma, henkilökohtainen, kokemuksiin perustuva kotiseutukuvansa. Kokemuksellinen kotiseutu on universaalisti ihmisyyteen kuuluva asia, olipa kyseessä sitten yhteen paikkaan juurtunut tai monipaikkaisesti asuva henkilö. Kokemukset liittyvät kotiseudun avainkohteisiin. Ne ovat tapahtumia ja paikkoja, joilla on yksilöllä erityinen merkitys. Kotiseutu ymmärretään ihmisen koko elämänhistorian ajan rakentuvaksi ja muuttuvaksi kokonaisuudeksi, johon kerrotaan eri paikkoihin liitettyjä muistoja ja kertomuksia. Kokemuksellisen kotiseututeorian mukaan kotiseutu koostuu kolmesta osasta: luonnonympäristöstä, rakennetusta ympäristöstä ja henkisestä ympäristöstä. Nämä kotiseudun tasot eivät ole erillisiä vaan kietoutuvat toisiinsa. Maisemien ja muistojen yhdistelmänä syntyy henkilökohtainen kokemustila, joka herättää kotiseututunteen. (Riukulehto & Suutari 2012, Riukulehto 2013a ja 2013b, Riukulehto & Suutari, tulossa.)

Kotiseutus suunnittelussa pyritään muodostamaan kokonaiskuva ja tulkinta alueella asuvien ihmisten kotiseudun avainkohteista ja syvärakenteista. Kotiseutus suunnittelu rakentaa hallinnon ja asukkaiden välille vuorovaikutussillan, joka

vahvistaa jaettavaa käsitystä ja näkemystä alueen tulevaisuudesta ja kehittämisestä. Sitä voivat käyttää hyväkseen sekä alueen asukkaat ja yhdistystoimijat että viranomaiset omilla kehittämistehtävissään. Samalla kotiseutus suunnitelma edistää alueellista yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kehittää asukkaiden vastuuta oman kotiseutunsa tulevaisuudesta kulttuurisesti kestäväällä tavalla. Kotiseutus suunnittelussa yhdistyvät siis asukkaiden osallistuminen, valtaistuminen ja kulttuurinen kestävyys: se on keino kehittää aluetta omaehtoisesti, historiaa ja perinnetietoa kunnioittaen.

Ruralia-instituutti on toteuttanut kaksi kotiseutus uaiheista tutkimusta vuosien 2012–2015 aikana sekä esitellyt kotiseutus tutkimusta lukuisissa julkaisuissa ja konferensseissa sekä yleistajuisissa esitelmissä ja kirjoituksissa. Ensimmäinen hankkeista toteutettiin Seinäjoen Nurmossa ja toinen Kuortaneella. Molemmista hankkeista päärahoittajana toimi paikallinen Leader-ryhmä. Ensimmäisessä, *Nurmonjokilaakson kotiseutus suunnitelman* nimellä toteutetussa kokonaisuudessa keskityttiin nurmolaisten nykypäivän kotiseutus kokemuksiin ja -käsitteisiin.

Sysäyksen kotiseutus suunnitelman pilotoinnille juuri Nurmon alueella antoi välillisesti Seinäjoen kaupunki. Vuonna 2009 toteutuneen Nurmon, Seinäjoen ja Ylistaron kuntaliitoksen jälkeen kaupungin kasvupaineet ovat kohdistuneet muun muassa niille Nurmonjokivarren alueille, joita kaupungin suunnittelu- ja kaavoitusprosesseissa kutsutaan nimellä Nurmonjokilaakso. Nurmonjokilaakson kotiseutus suunnitelma -hanketta edelsi Ruralia-instituutin ja Seinäjoen kaupungin yhdessä järjestämä ajatuspaja-tyyppinen ideointi- ja keskustelutilaisuus, jossa koottiin yhteen alueen kehittämisessä huomioitavia asioita ja hahmoteltiin kotiseutus suunnitelman rakennetta. Varsinaisen hankkeen liikkeelle saattamisessa ja toteutamisessa merkittäviä yhteistyötahoja olivat kotiseutus yhdistys Nurmo Seura sekä alueen kyläseurat. Kantavana ajatuksena hankkeessa oli, että nurmolaisen identiteetin kannalta keskeistä aluetta tarkastellaan alueen kulttuuriarvoja ja asukkaiden identiteettiä kunnioittaen. (Suutari, Riukulehto, Rinne-Koski & Ojalampi 2011; Suutari & Riukulehto 2012; Riukulehto & Suutari 2012.)

Nurmon kotiseutusunnitelman tulokset innostivat myös kuortanelaisia toteuttamaan vastaavanlaisen hankkeen omalla alueellaan. Toisena kotiseutuhankkeena toteutettiin *Noki-ottaa kotomaa* -hanke, joka kohdistettiin kuntaa pienemmälle alueelle Kuortaneenjärven valtakunnallisesti arvostetun kulttuurimaiseman ympäristöön. Hankkeen pääasialliseksi toteutuskohdeeksi valikoituivat Kuortaneenjärven ympärillä sijaitsevat kylät. (Rinne-Koski & Riukulehto 2013, Riukulehto & Rinne-Koski 2013.)

Kotiseututeemaa sovellettiin myös Järvisseudulla toteutetussa tutkimushankkeessa, jossa tarkasteltiin kolmannen iän kotiseutukokemuksia asumisen näkökulmasta. Hankkeessa tarkasteltiin kokemuksellisen kotiseudun viitekehyksessä ikääntyneiden asukkaiden näkemyksiä asioista, jotka tekevät asunnosta kodin. (Riukulehto & Rinne-Koski 2014.) Tämän hankkeen tulokset julkaistaan vuoden 2016 aikana myös kansainväliselle tutkijayhteisölle. Lisäksi vuosien 2015–2017 aikana pilotoidaan kotiseutusunnitteluprosessia monta kuntaa ylittävällä Järvisseudun alueella, jossa tehdään otantatutkimus alueen asukkaiden kotiseutukäsityksistä ja hyödynnetään internet-pohjaista pehmoGIS-paikkatietojärjestelmää. Uudet kotiseutututkimusmenetelmät ovat herättäneet kiinnostusta myös maailmalla. Ruraliassa käytettyjä menetelmiä sovelletaan parhaillaan eteläafrikkalaisessa Merafongin kunnassa Helsingin yliopiston ja North-West Universityn yhteisessä aineistonkeruussa ja siihen liittyvissä opinnäytteissä.

Kotiseutututkimuksen menetelmäkehitys esimerkkihankkeissa

Kotiseutuun liittyy jokaisella erilaisia muistoja ja tarinoita, joista toisia kerrotaan mielellään eteenpäin ja toisista vaietaan. Kotiseutujen kokemuksellisuuden ja moninaisuuden tavoittaminen edellyttää metodista monipuolisuutta ja herkkyyttä. Tämän vuoksi yksi kotiseutuhankkeiden päätavoitteista liittyy nimenomaan kokemuksille tilaa antavien menetelmien kehittämiseen ja testaamiseen. Tähän asti käytettyjä menetelmiä ovat olleet muun muassa

Kotiseutututkijat työssään.
Kuva: Sulevi Riukulehto

virikehaastattelut, eläytymismenetelmä sekä etnografisesti painottuneet kenttämenetelmät.

Virikehaastattelut

Virikehaastattelu perustuu tutkijoiden valitsemiin ja tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä käsitteleviin herätteisiin, joita voivat olla esimerkiksi kertomukset, väittämät, valokuvat, äänet tai videokuva. Tutkittavia pyydetään tulkitsemaan ja kommentoimaan näitä virikkeitä omin sanoin. Virikkeet esitetään kaikille haastateltaville samassa järjestyksessä. Tutkijat voivat myös esittää lisäkysymyksiä ja pyytää täsmennyksiä esiin nousseisiin aiheisiin. Usein virikkeet rakennetaan yhdeksi osioksi perinteisen teema- tai ryhmähaastattelun sisään, tai koko haastattelu voidaan toteuttaa virikemenetelmällä. (Mm. Törrönen 2001, Vesala & Rantanen 2007.) Menetelmän etuna on, että sen avulla voidaan lähestyä kotiseutua koskevia muistoja ja tarinoita useasta eri näkökulmasta ja haastattelun edetessä tarvittaessa palata syventämään edellä käytyä keskustelua. Perinteisessä teemahaastattelussa samaan asiaan uudelleenpalaaminen saattaa herättää haastateltavassa ärtymystä toistoa kohtaan, mutta virikehaastattelussa samaan teemaan palaaminen eri virikenäkökulmien kautta nostaa usein haastateltavan mieleen uusia mielleyhtymiä. Tuloksena on

teemallisesti koherentti ja moniulotteinen aineisto, jota on mahdollista tulkita ja analysoida monesta näkökulmasta.

Kaikissa kotiseututilaisuuksissa (Nurmossa, Kuortaneella ja Järvisseudulla) haastattelutilaisuudet toteutettiin virikekeskusteluina. Virikkeiksi valittiin sekä valokuvia että tekstivirikkeitä. Tilaisuuksissa osallistujia rohkaistiin ajattelemaan kotiseutuaan monipuolisesti. Tilaisuuksien alussa korostettiin, että kenenkään kotiseutunäkemyistä ei väheksytä tai kyseenalaisteta. Tuotiin esiin myös se, että kotiseutuajattelua ei tarvitse kiinnittää yksinomaan alueeseen, vaan kotiseutuun kuuluu paljon muutakin: kotiseudun piirteitä ovat esimerkiksi murre sanat, tavat käyttäytyä tai ruoka, jota meilläpäin tavataan syödä. Tämän jälkeen osallistujille esitettiin valkokankaalle heijastettuna joukko virikkeitä, jotka sisälsivät sekä ilmavalkuvia ja kuvasarjoja erilaisista luonnonympäristöistä, sosiaalisen ja henkisen ympäristön ja rakennetun ympäristön kohteista että aiheeseen liittyviä lyhyitä kysymysvirikkeitä.

Yksittäisten virikkeiden sisällöllä ja esittämisjärjestyksellä on vaikutusta siihen, millaisia vastauksia keskustelijoissa herää. Kuvallisiksi virikkeiksi valittiin sekä kohdealueen tunnettuja kohteita, kuten esimerkiksi tunnistettava rakennus tai merkikihenkilö, mutta myös kuvia, joissa kohde ei ollut leimallisesti alueeseen liittyvä. Kuvavirikkeiden tarkoituksena oli orientoida osallistujia ajattelemaan ensin jotain kaikkien tuntemaa kotiseudun kohdetta. Viitekuva ohjasi keskustelua ja puheenvuorot laajenivat vähitellen koskemaan myös kotiseudun tärkeitä rakennetun ympäristön, luonnonympäristön tai sosiaalisen ympäristön kohteita. Menetelmän etuna on, että kuvavirike saa merkityksensä kotiseudun kokonaisuudessa sen kautta, miten osallistujat kuvan kohteesta puhuvat ja millaisia merkityksiä he sille antavat. Lisäksi tällä metodilla saadaan nostettua esiin sanojen ja todellisten käsitysten välisiä ristiriitoja (ks. myös Koskela 2014, 221–232).

Virikehaastattelut soveltuvat hyvin aineistonhankintaan, jossa tavoitteena on saada kerättyä kokemuksellisia näkökulmia kotiseudun tärkeistä kohteista. Menetelmässä olennaista on, että keskustelua ohjattiin vain virikkeiden avulla, ja

muutoin keskustelun annettiin edetä osallistujien ehdoilla. Joitain tarkentavia kysymyksiä saatettiin tarvittaessa esittää erityisesti silloin, jos jokin lupaavalta kuulostanut keskustelualoitus tuntui jäävän muiden päällekkäisten keskustelujen alle. Menetelmä on käyttökelpoisuudestaan huolimatta melko työläs, sillä aineiston kokonaisvaltainen hyödyntäminen edellyttää tarkkaa litteraatiota esimerkiksi paikannimien tai murre sanojen osalta.

Eläytymismenetelmä

Kotiseutukeskustelutilaisuuksien päätteeksi kaikissa mainituissa hankkeissa osallistujilla teetettiin niin sanottu eläytymismenetelmätehtävä. Eläytymismenetelmässä vastaajille annetaan orientaatio eli kehyskertomus, jonka antamien mielikuvien mukaan heidän tulee kirjoittaa pieni esseemuotoinen tarina. Tarinoissa kirjoittaja vie kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta eteenpäin tai kuvaa, mitä kehyskertomuksessa esitettyä tilannetta ennen on tapahtunut. Keskeistä menetelmässä on se, että tarjolla on vähintään kaksi erilaista kehyskertomusta, joissa varioidaan jotain tiettyä seikkaa. (Menetelmästä mm. Eskola 1997 ja 1998.)

Osallistujille näytettiin kaksi tekstikuvausta, joista heitä pyydettiin valitsemaan toinen ja kirjoittamaan siihen jatkoa. Kirjoitustehtävässä pyydettiin kuvittelemaan kotiseudun tulevaisuutta viisi vuotta eteenpäin oman viihtyvyyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen kannalta. Valittavana oli joko myönteinen tai kielteinen tulevaisuudenkuva. Kiinnostus kohdistui siihen, millaisia asioita kotiseudun muutokseen ja siihen reagoimiseen liitetään. Nurmossa ja Kuortaneella eläytymistehtävällä pyrittiin lähinnä syventämään käsitystä kotiseudun tärkeistä paikoista, mutta Järvisseudulla toteutetussa hankkeessa kirjoitustehtävän tulokset nostettiin asiana-analyysin perusteella analyysin perusolottuvuuksiksi, joita syvennettiin virikekeskusteluista saadun aineiston mukaisesti.

Eläytymismenetelmä on suhteellisen helppo tapa kartoittaa ihmisten tulevaisuudennäkymiä ja -odotuksia, missä tarkoituksessa menetelmää käytettiin Nurmossa ja Kuortaneella. Järvisseudulla eläytymistehtävän funktiona oli nostaa esiin hyvän asumisen elementtejä. Mainituissa

kotiseutututkimushankkeissa eläytymismenetelmäaineistolla on ollut lähinnä muuta aineistoa täydentävä rooli.

Maastomenetelmät

Kuortaneella toteutetussa *Nokiottaan kotomaa*-hankkeessa kehitettiin ja testattiin etnografisten maastomenetelmien sopivuutta ja hyödyntämistä osana kotiseutukäsitysten keräämistä. Kokemuksellisen kotiseutututkimuksen välineeksi etnografinen tutkimusote soveltuu erityisesti siksi, että sen avulla on mahdollista tunnistaa ja saada näkyväksi yhteisöön ja yksilöihin vaikuttavia kulttuurisia ilmiöitä ja prosesseja. Tällainen etnografispainotteinen tutkimusote on tunnistettavissa jossain määrin koko kotiseutuaineiston tulkinnessa, mutta vahvin merkitys sillä on maastomenetelmissä. Luonnossa, kylän keskustassa tai järven rannalla seisten aineiston keruu tapahtuu keskellä tapahtumapaikkaa, jatkuvassa vuorovaikutuksessa maastokäyntiin osallistuvien kanssa. Menetelmän etuna on aineiston välitön kontekstualisoituminen, joka tapahtuu sekä ajan että paikan viitekehyydessä. Maastomenetelmää osana kokemuksellisen kotiseutututkimuksen menetelmävalikoimaa puoltaa myös se, että välittömän vuorovaikutuksen myötä osallistujat tuottavat mielikuvia, kertovat tarinoita ja tulkitsevat kotiseudun tärkeiden kohteiden merkityksiä osana paikan tai kylän historiaa ja tulevat merkitysverkostojen esiintuomisen sekä ajallisuuden kontekstualisoinnin myötä luoneeksi yhteistä ymmärrystä kotiseudustaan. (Etnografisista menetelmistä Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 7–28.)

Pilotointimielessä toteutetun maastomenetelmän lähtökohdaksi valikoitui ryhmäkävelykeskustelu, jonka esikuvana ovat olleet ympäristöntutkimuksessa käytetyt kävelyhaastattelumenetelmät (Jokinen, Asikainen & Mäkinen 2010). Ryhmäkävelyssä keskustelutilaisuuteen osallistunut keskustelijajoukko valitsi ensin kotiseudun kohteen, jonka he halusivat esitellä tarkemmin tutkijoille. Yleensä ryhmäkävelyhaastattelut ovat etukäteen suunniteltuja, mutta näissä kohde ja reitti tarkentuivat vasta sen jälkeen, kun osallistujat olivat ne keskenään keskustelutilaisuuden lopussa

suunnitelleet. Tutkijan osaksi jäi kulkea osallistujien mukana kuunteluoppilaan roolissa ja tarvittaessa esittää tarkentavia kysymyksiä. Kuortaneella testattiin myös ryhmäkävelyn toteuttamista kotiseutuajeluna. Reitti suunniteltiin etukäteen siten, että sen varrelle mahdutettiin muutama etukäteen sovittu pysähdyspaikka ja tilaa jätettiin myös osallistujien omille jalkautumisehdotuksille. Kävelyn ja ajelun aikana käydyt keskustelut tallennettiin ja kohteet kuvattiin.

Maastomenetelmien etuna on sisätiloissa käydyn keskusteluaineiston rikastuminen: maastossa kohteeseen liittyvä keskustelu sai uusia virikesyötteitä sitä mukaa, kun keskustelu ja matka etenivät. Esimerkiksi järven rantaan kohdistuessa maastokäynnissä keskustelu alkoi ensin järven nykytilanteesta ja jatkui siihen, millainen merkitys järvellä on ollut aikaisemmin kylän toiminnallisena keskipisteenä. Myöhemmin keskustelu laajeni käsittelemään järven lähiympäristöä, mikä innoitti osallistujat muistelemaan ja kertomaan ympäristöön liittyviä tarinoita. Toisena esimerkkinä voidaan mainita Kuortaneen Salmenkylän keskeisen kulttuurikohteen, entisaikana rangaistuspaikkana käytetyn Piiskoomännyn luosuntautunut maastokävely. Piiskoomänty sijaitsee keskeisellä paikalla keskellä Salmen kylää, muutaman sadan metrin päässä kylätalolta. Matka kylätalolta männyn luos tehtiin kävellen, ja matkan aikana käyty keskustelu käsitteli Piiskoomännyn lisäksi kattavasti myös muita alueen tärkeitä kohteita. Matkalla kerrottiin muun muassa kylän asutuksen kehittymisestä ja Suomen sodan aikaisista tapahtumista. Maastokäynnit toivat jo ennestään rikkaaseen aineistoon narratiivisen ulottuvuuden. Maastokäynnin myötä paikka herää eloon uudella tavalla, toisessa ajan kehyydessä. Tämä auttaa ymmärtämään paikallisia historian muodostamia syvärakenteita, jotka heijastuvat yhä tänä päivänäkin ihmisten puheissa ja asenteissa (ks. Riukulehto & Rinne-Koski 2015a).

Lopuksi: näkökulmia kotiseutusuunnittelun tuloksiin ja hyödynnettävyyteen

Nykypäivän kotiseutututkimus rakentaa boldtilaisen perinnön varaan, jolloin siinä korostuu pyrkimys kotiseudun ainutlaatuisuuden näkyväksi tekemiseen ja säilyttämiseen tutkimuksen keinoin. Kotiseutututkimuksen lähtökohtana on alueen asukkaiden kotiseututietoisuuteen ja -ylpeyteen perustuva tutkimusote, osallistavien ja innostavien tutkimusmenetelmien kehittäminen sekä tutkimusprosessin läpinäkyvyyden varmistava tutkimusraportointi, joka avaa kotiseudun tulkintoja. Kotiseutututkimuksen ohella kotiseutusuunnittelu on keino aktivoida alueen kylien toimintaa, toimia sillanrakentajana alueen eri toimijoiden välillä ja tuottaa tietoa alueen kehittämisen tueksi. Kokemuksellisuuteen perustuva kotiseutututkimus on uudenlainen tapa tutkia nykykansanperinnettä ja tuoda näkyväksi ihmisten kotiseudun syvärakenteita, jotka tunnistetaan arjessa mutta joita ei muutoin osattaisi ottaa huomioon esimerkiksi aluesuunnittelussa.

Paikalliseen kokemuksellisuuteen pohjautuva kotiseutututkimus sopii erityisen hyvin työkaluksi maaseudun kehittämiseen, jossa on viime aikoina painottunut paikkaperustaisen kehittämisen paradigma. Paradigman perustana oleva paikallisten vahvuuksien ja ominaisuuksien huomioiminen ja hyödyntäminen kehittämisessä ovat myös kotiseutututkimuksen kulmakiviä. Ihmisten yksilöllisistä kokemuksista rakentuvat kotiseutukuvat ja niistä muodostuva kollektiivinen kotiseutuidentiteetti ovat omaehtoisen paikallisen toiminnan ytimessä, mistä myös paikkaperustainen maaseutukehittäminen ponnistaa. Kokemuksellisuuteen perustuva kotiseutututkimus antaa tutkimuksellisen välineen asukkaiden kokemusten, ajatusten ja hiljaisen tiedon esille saamiseen. Sitä olisi mahdollista hyödyntää laajemminkin maaseudun strategisessa kehittämisessä.

Kokemuksellisesti muodostuva kotiseutu ei

noudata aluerajoja, vaikka kotiseutua tarkastellaankin usein rajojen muodostamissa puitteissa. Yksittäisten kotiseutukeskustelutilaisuuksien perusteella ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä ihmisten kotiseudusta, mutta kun tilaisuuksia on pidetty useampia ja erilaisia aineistoja tuodaan yhteen, alkavat asiakokonaisuudet hahmottua. Tällaisia ovat esimerkiksi alueelliset kotiseutukäytävät ja kotiseututihentymät, kuten Nurmossa ja Kuortaneella havaittiin, tai alueelle tyyppilliset historialliset syvärakenteet (vrt. Riukulehto & Rinne-Koski 2015b). Erytisen ajankohtaiseksi tämänkaltaisen kotiseutututkimuksen tekee käynnissä oleva kunta- ja aluerakenteen muutos. Kuntaliitoksia, kuntajakaja tai sote-jakaja ei juuri ole perusteltu asukkaiden kokemuksilla. Aluemalleja on rakennettu sosiaalisten ja kulttuuristen perustelujen sijasta poliittis-hallinnollisin ja taloudellisin perustein. Ne ovat yksinkertaisempia, ne taipuvat helpommin numeeriseen muotoon ja ovat siksi myös helpommin lähestyttäviä. Alueita rajattaessa ei ole tapana selvittää, minkä alueen asukkaat itse kokevat luontevasti kotiseudukseen, vaikka ihmisen paikkaan kiinnittymisen ensisijainen muoto on omien, henkilökohtaisten kokemusten varaan rakentuva kotiseutukuva, ei poliittis-hallinnolliseen alueeseen samastuminen. (Riukulehto & Suutari, tulossa.)

Asukkaiden näkökulmasta kotiseutututkimus tarjoaa asukasosallistumisen välineitä ja mahdollisuuksia vaikuttaa itselle tärkeäksi koettujen paikkojen kehitykseen. Asukkaalle heidän näkemystensä kysyminen ja äänensä kuuleminen ovat olennainen osa osallisuuden tunnetta, joka osaltaan tukee ja vahvistaa ihmisten kiinnittymistä kotiseutuunsa. Kotiseutukeskustelujen toteuttaminen yhdessä asukkaiden kanssa tuo uudenlaista sisältöä esimerkiksi kyläyhdistyksen toimintaan, ja saattaa samalla olla alkusysäys muullekin omaehtoiselle toiminnalle.

Lähteet

- Eskola, Jari 1997. Eläytymismenetelmäopas. TAJU, Tampere.
- Eskola, Jari 1998. Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. TAJU, Tampere.
- Hautamäki, Lauri 1989. Elävä kylä – elävä kotiseutu – elävä Suomi. Kylätoiminnan tausta, synty ja laajeneminen kansanliikkeeksi. Kyläasiain neuvottelukunta. Julkaisusarja A2/89. Helsinki.
- Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa: Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.). Moniulotteinen etnografia, 7–31. Ethnos ry, Helsinki.
- Jokinen, Ari, Eveliina Asikainen & Kirsi-Maria Mäkinen 2010. Kävelyhaastattelu tapaustutkimuksen menetelmänä. Sosiologia 4/2010. 255–269.
- Koskela, Helky 2014. Kuinka tavoittaa hoivakodin henki? Valokuvaelisaatio tutkimusmetodina. Teoksessa: Hämeenaho, Pilvi & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.). Moniulotteinen etnografia, 212–234. Ethnos ry, Helsinki.
- Laaksonen, Pekka 2013. Kotiseudun polkuja. Teoksessa Saressalo, Lassi (toim.) Kotiseutu, 9–11. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:25. Suomen kotiseutuliitto. Multiprint Oy, Vantaa.
- Laurila, Jaakko 2009. Reittejä yhteisöllisyyteen – Kotiseutupolut kotiseututyön välineenä. Case Tampereen kaupungin kulttuuripalveluiden kulttuuriraittihanke. Opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201505025686> [viitattu 10.12.2015].
- Leskinen, Tutta 2004. Kotiseudun transformaatio matkakohteeksi. Esinemuistojen kertomusanalyysi. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 8. Lapin yliopistokustannus: Rovaniemi 2006. Saatavissa: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61295/Julkaisu_Kotiseudun_transformaatio_matkakohteeksi.pdf?sequence=1 [viitattu 27.10.2015].
- Mikkanen, Tarja 2003. Maalta pakoon? Maaseudulta poismuutto ja suhde kotiseutuun nuorten aikuisten naisten näkökulmasta. Yhteiskuntatieteen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, maantieteen laitos. Saatavissa: <http://docplayer.fi/884941-Maalta-pakoon-maaseudulta-poismuutto-ja-suhde-kotiseutuun-nuorten-aikuisten-naisten-nakokulmasta.html> [viitattu 27.10.2015].
- Mäkinen, Minna 2009. Kotikunta kaupunginosaksi. Säynätsalon kunnan ja Jyväskylän kaupungin kuntaliitos kulttuurisena ilmiönä. Jyväskylän yliopisto. Historian ja etnologian laitos. Etnologia. Jyväskylän kaupungin raportit, Jyväskylä.
- Paasi, Anssi 1986. Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehittämisestä. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja no. 8. Joensuu.
- Packalén, Emilia 2013. Maahanmuuttajien kotiseutuidenteetti ja sen muotoutuminen – tarkastelussa kulttuurisesti venäläiset maahanmuuttajat Etelä-Pohjanmaalla. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Maantieteen laitos.
- Rinne-Koski, Katja & Sulevi Riukulehto 2013. Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta. Kuortaneenjärven lähiympäristö kotiseutukuvassa. Raportteja 110. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Riukulehto, Sulevi 2013a: Homely Sites and Landscapes as Elements of Regional Identity. Teoksessa In Kuhn, Fernando (ed.) Identities, Cultures, Spaces, 41–56. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- Riukulehto, Sulevi 2013b. Muisto kohtaa maiseman. Kotiseutu syntyy kokemuksista. Teoksessa Saressalo, Lassi (toim.) Kotiseutu, 22–27. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:25. Suomen kotiseutuliitto. Multiprint Oy, Vantaa.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2013. Otta noessa. Kuortaneenjärven kotiseututuhentymien syvärakenteita. Julkaisuja 31. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2014. Asunnosta kodiksi. Kotoisuus kolmannen iän asumiskokemuksissa. Julkaisuja 134. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Riukulehto, Sulevi & Katja Rinne-Koski 2015a. Kuortanelainen venäläissuhde historian syvärakenteena. Teoksessa Mattila, Marrku (toim.) Aina liikkeessä, 182–209. Pohjanmaan aluekeskuksen tutkimuksia -sarja nro 7. Siirtolaisinstituutti.
- Riukulehto Sulevi & Katja Rinne-Koski 2015b. Historical Consciousness and the Experiential Idea of Home. In Riukulehto, Sulevi (ed.) Between Time and Space, 115–134. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle upon Tyne 2015.
- Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari 2012. Joki on Nurmon äiti. Nurmonjokilaakso kotiseutukuvassa. Julkaisuja 28. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Riukulehto, Sulevi & Timo Suutari (tulossa). Kestävä kotiseutu. Kuntarakenteen muutos ja kotiseutukokemus. Teoksessa Riukulehto, Sulevi (toim.). Kunnat, rajat, kulttuuri. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Rönholm, Raimo & Eero Pyly 2000. Kulttuuri-identiteetti ja henkinen hyvinvointi. Kotiseutuprojektin tutkimusraportti. TUTKIVI 24. Vammala.
- Saressalo, Lassi (2015). Kotiseutukirjallisuus. Teoksessa: Kotiseutututkimuksen ABC. Jokamiehen käsikirja. Suomen Kotiseutuliitto. Saatavissa: <https://kotiseutuliitto-yhdistysavain-fi.directo.fi/> [Viitattu 24.11.2015].
- Stenfors, Piia 2007. Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1135. Suomen Kotiseutuliiton Julkaisuja A:17, Hämeenlinna.
- Suutari, Timo, Sulevi Riukulehto, Katja Rinne-Koski & Sanna Ojalampi 2011. Kotiseutua paikantamaan. Päämääränä kulttuurisesti kestävä Nurmonjokilaakson kotiseutusunnitelma. Idearaportti. Raportteja 77. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Suutari, Timo & Sulevi Riukulehto 2012. Kotiseutua kutomassa. Nurmonjokilaakson kotiseutukeskustelujen dokumentointi. Raportteja 92. Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti.
- Turunen, Harri 2004. Suomalainen kotiseutuliike 1945–2000. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 982. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja A:9. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Pieksämäki.
- Törrönen, Jukka 2001. Haastattelemisen virikkeillä: virike johtolankana, pienoismaailmana ja/tai provosoijana. Sosiologia 3/2001. 205–217.
- Uusitalo, Eero 1998. Elinvoimaa maaseudulle – miksi, kenelle ja miten? Maaseutupolitiikan perusteet. Otava, Helsinki.
- Vesala, Kari Mikko & Teemu Rantanen 2007. Laadullinen asennetutkimus: Lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia. Teoksessa Vesala, K.M. & Rantanen, T. (toim.). Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Gaudeamus. Helsinki University Press. 11–61.
- Välimäki, Jussi 2014. Maaseutu kotiseutuna ja suunnittelun kohteena. Esimerkinä Nurmonjokilaakso. Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen koulutusohjelman pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Johtamiskorkeakoulu.